

TYT TARİH · ÜNİTE 2 / 7 · OSMANLI ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Türk-İslam Devletleri:

TYT Hap Bilgi

Bu üniteye
9 çıkmış soru (2018-2026)
bu bloktan yılda ~2 soru
9 ÖSYM tuzağı

ÖSYM TYT'de tarihin **2. sorusunu** dokuz yılın dokuzunda bu ünitenden sordu: yedisi Türk-İslam devletleri (Gazneliler, Büyük Selçuklular, Türklerin İslamlaşması), ikisi Selçuklu Türkiye'si.

Sorular yine parçadan çıkarım istiyor; çeldiricilerin çoğu ya doğru ama parçada olmayan bir bilgi ya da yanlış tarihe oturtulmuş bir olay. Notlar devletleri ve kurumları kısa tutuyor, sonda dokuz sorunun kilit noktası var.

① ÖSYM bu ünitenden ne sordu?

9 sorunun 4'ü tek konudan geldi: Büyük Selçuklu ve devlet teşkilatı.

İslamlaşma, Karahanlılar ve Gazneliler ■■■■ 3 soru

2018/2 Gaznelilerde mezâlim divanı 2019/2 Gazneli Mahmut ve sultan unvanı

2022/2 Türklerin İslamlaşma süreci

Büyük Selçuklu ve devlet teşkilatı ■■■■ 4 soru

2021/2 Malazgirt öncesi diplomasi 2023/2 Beyhakî ve Selçukluların kuruluşu

2025/2 Melikşah dönemi 2026/2 Melikler

Selçuklu Türkiye'si ■■ 2 soru

2020/2 Venedik'le ticaret antlaşması (1220) 2024/2 Yassıçemen ve Harzemşahlar

Sorular ÖSYM'nin yayımladığı 2018-2026 TYT soru kitapçıklarından (Sosyal Bilimler testi). Soruların metni ÖSYM'nin telifinde olduğu için burada yok; notlarda **TYT 2025/4** gibi bir damgayla, sorulduğu yıl ve numarasıyla işaretli. Numarayla soruyu kitapçıkta bulabilirsiniz.

② İslam Dünyası ve Türklerin İslamlaşması

İslamlaşma yolu

622 • Hicret: İslam devleti Medine'de kuruldu.

- 632-661 • Dört Halife; Nihavend (642) ile İran alındı, Müslümanlar Türklerle komşu oldu.
- 661-750 • **Emeviler**: Arap üstünlüğü anlayışı Türklerle ilişkiyi zorlaştırdı.
- 750 • **Abbasiler**: Arap olmayan Müslümanlara eşit davranıldı, Türkler orduda ve sarayda yükseldi.
- 751 • **Talas Savaşı**: Abbasiler Karlukların desteğiyle Çin'i yendi; İslamlaşma hızlandı, kâğıt İslam dünyasına geçti.
- 836 • Samarra, Türk askerleri için kurulan şehir.
- X. yy • Satuk Buğra Han Müslüman oldu; Karahanlılar İslamiyet'i devlet dini yaptı.

İslamlaşma bir süreç

- Türklerin İslamlaşması Hz. Muhammed döneminde başlayan, yüzyıllar süren bir süreçtir; sahabe arasında Türklerin bulunduğu biliniyor. "Kısa zamanda tamamlandı" yargısı yanlış. **TYT 2022/2**
- Kolaylaştırıcılar: Abbasilerin eşitlikçi tutumu, ticaret ve tasavvuf (Ahmet Yesevi), İslam'daki tek Allah ve ahiret inancının Gök Tanrı inancına yakınlığı.
- İslamlaşma Türklere yeni bir kültür çevresi, Arap ve Fars dünyasıyla yoğun bir alışveriş getirdi; Türkler İslam dünyasının askerî ve siyasi gücü oldu.

③ Karahanlılar ve Gazneliler

İlk Türk-İslam devletleri

DEVLET	AKILDA KALACAKLAR
Karahanlılar (840-1212)	İslamiyet'i devlet dini yaptılar; Türkçe resmî dil. Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacip), Divanü Lügati't-Türk (Kaşgarlı Mahmut), Atabetül-Hakayık
Gazneliler (963-1187)	Alp Tigin kurdu; Sultan Mahmut Hindistan'a 17 sefer yaptı, İslamiyet'i oraya taşıdı; Farsça saray dili, Firdevsi ve Biruni sarayda TYT 2019/2

Gazneli Mahmut ve halife

- Gazneli Mahmut Şii Büveyhoğullarına ve Fatımilere karşı Abbasi halifesini destekledi; halifenin verdiği unvanlarla İslam dünyasının en güçlü hükümdarlarından biri oldu. **"Sultan"** unvanını kullanan ilk Türk hükümdarıdır. **TYT 2019/2**

- Unvan, halifenin siyasi yetkilerini devretmesi değil, hükümdarın gücünün tanınmasıdır; halife dinî lider olarak kaldı.

Mezâlim divanı

- Halkın devlet görevlilerine ve güçlülere karşı şikâyetlerini dinleyen yüksek mahkeme; hükümdar ya da vekili başkanlık eder. ÖSYM'nin parçasında sultan alacaklı tacirin hakkını şehzadeye karşı verdi: sultan gerektiğinde yargı kararı verir. TYT 2018/2
- Mezâlim divanı Gaznelilere özgü değildi (Abbasilerde ve Selçuklularda da vardı) ve sadece ticari davalara bakmazdı.

4) Büyük Selçuklu Devleti

Büyük Selçuklu zaman çizelgesi

- 1035 • **Nesâ**: Gaznelileri yenen Selçuklular Horasan'a yerleşti. TYT 2023/2
- 1038 • Serahs ve Nişabur; Tuğrul Bey adına hutbe okundu.
- 1040 • **Dandanakan**: Gazneliler kesin yenildi, devlet kuruldu. TYT 2023/2
- 1048 • Pasinler: Bizans'a karşı ilk büyük zafer.
- 1055 • Tuğrul Bey Bağdat'a girdi, Büveyhoğullarının egemenliği bitti.
- 1071 • **Malazgirt**: Alp Arslan Romen Diyojen'i yendi, Anadolu'nun kapısı açıldı. TYT 2021/2
- 1072-1092 • **Melikşah** ve vezir Nizamülmülk: devletin en geniş sınırları. TYT 2025/2
- 1096 • I. Haçlı Seferi başladı.
- 1141 • Katvan: Sultan Sencer Karahıtalara yenildi.
- 1157 • Sencer öldü, devlet dağıldı.

Malazgirt'e giden yol

- Alp Arslan savaştan önce barış önerdi; Diyojen barışı ancak Rey'de yapacağını, İsfahan ve Hemedan'da kışlayacağını söyledi. Parçadan diplomasi, Bizans'ın İslam şehirlerine göz dikmesi ve Selçukluların savaşı göze alması çıkar. TYT 2021/2
- Haçlı Seferleri 1096'da, Malazgirt'ten 25 yıl sonra başladı; savaş öncesini anlatan bir parçadan çıkmaz.

Melikşah ve Nizamülmülk

- Melikşah amcası Kavurd Bey'i yendi (veraset kavgası), Karahanlı ve Gaznelilerle barışarak doğuyu güvenceye aldı, Fatimilere sefer yaptı ve halifeden doğunun ve batının hükümdarlığını simgeleyen iki kılıç aldı. **TYT 2025/2**
- Fatimi halifeliği Mısır'da sürdüğü için "İslam dünyası tek halifelik altında birleşti" denemez.
- Nizamülmülk Nizamiye medreselerini açtı, Siyasetname'yi yazdı; Ömer Hayyam'ın da çalıştığı Celali takvimi bu dönemde hazırlandı. Batınlara karşı mücadele edildi.

Türk-İslam devlet teşkilatı

KURUM	AÇIKLAMA
Melik	Bir eyaleti yöneten hanedan üyesi: veziri, memuru, askeri var; hutbe ve para gibi alametler taşır ama dış ilişkiyi sultan belirler TYT 2026/2
Atabey	Meliği yetiştiren devlet adamı; melik yönetimde tecrübe kazanır
İkta	Vergi geliri karşılığında asker beslenir; hazineye yük olmadan ordu ve düzenli üretim
Egemenlik alametleri	Hutbe okutmak, para bastırmak, nevbet çaldırmak, tuğra ve hükümdar şemsiyesi (çetr)
Kaynak eserler	Gazneli tarihçi Beyhakî Nesâ, Serahs ve Dandanakan'ı anlatır: Selçukluların kuruluşunun kaynağı TYT 2023/2

5 Selçuklu Türkiye

Selçuklu Türkiye zaman çizelgesi

- 1075 • Süleyman Şah İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.
- 1097 • I. Haçlı Seferi'nde İznik kaybedildi, başkent Konya oldu.
- 1176 • **Miryokefalon**: Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşti.
- 1207-1221 • Antalya, Sinop ve Alanya alındı: ticaret denize açıldı.
- 1220 • Venedik'le dostluk ve ticaret antlaşması. **TYT 2020/2**
- 1230 • **Yassıgemen**: I. Alâeddin Keykubad Harzemşahları yendi. **TYT 2024/2**
- 1243 • **Kösedağ**: Moğollara yenilgi; Anadolu'da beylikler dönemi açıldı.

Ticaret devleti

- Kervansaraylar, kervanların zararını karşılayan **devlet sigortası**, liman şehirleri ve Kayseri yakınındaki Yabanlu Pazarı: Selçuklu Türkiye'si Doğu-Batı ticaretinin kavşağı oldu.
- 1220 antlaşması Venediklilere kendi aralarındaki davalara bakma ayrıcalığı tanıdı, hırsızlık ve cinayeti Selçuklu mahkemesine bıraktı: ayrıcalık ve ticareti canlandırma isteği çıkar. "Hristiyanların tek temsilcisi Venedik" çıkmaz. **TYT 2020/2**
- Ahilik esnaf ve zanaatkârı örgütledi; Mevlana ve Yunus Emre Anadolu'nun kültür hayatını derinden etkiledi.

Harzemşahlar, Moğollar ve Köseadağ

- Moğollar önünde batıya çekilen Harzemşah hükümdarı Celaleddin, Alâeddin Keykubad'ın Moğollara karşı birlik önerisini reddetti ve Ahlat'ı kuşattı; 1230'da Yassıçemen'de yenildi. **TYT 2024/2**
- Harzemşahların çökmesiyle Selçuklular ile Moğollar arasında tampon kalmadı; 1243 Köseadağ yenilgisi bunun sonucu.

6 ÖSYM'nin Kalıbı

ÖSYM'nin dokuz sorusu

SORU	KİLİT NOKTA
Mezâlim divanı	Sultan gerektiğinde yargı kararı verir; kurum Gaznelilere özgü değil. TYT 2018/2
Sultan unvanı	Gazneli Mahmut İslam dünyasının önemli siyasi gücü; yetki devri yok. TYT 2019/2
Venedik antlaşması (I-II-III)	II ve III: ayrıcalık ve ticaret; "tek temsilci" yok. TYT 2020/2
Malazgirt öncesi	Haçlı Seferleri sonra başladı (1096); parçadan çıkmaz. TYT 2021/2
İslamlaşma (I-II-III)	I ve II; süreç kısa zamanda tamamlanmadı. TYT 2022/2
Beyhaki'nin eseri	Nesâ, Serahs, Dandanakan: Selçukluların kuruluş aşaması. TYT 2023/2
Yassıçemen'de yenilen	Harzemşahlar (1230). TYT 2024/2

Melikşah dönemi

Fatımi halifeliği sürdü; tek halifelik söylenemez.

TYT 2025/2

Melikler

Dış ilişkiler sultanın çizdiği çerçevede; bağımsız antlaşma yok.

TYT 2026/2

7 ÖSYM tuzakları: tek sayfada

Her çıkmış sorunun bir tuzağı var. Sınavdan önceki son tekrar için bu liste yeter.

1 Mezâlîm divanı Gaznelilere özgü değildi ve sadece ticari davalara bakmazdı.

TYT 2018/2

2 Sultan unvanı halifenin siyasi yetkilerini devrettiği anlamına gelmez; hükümdarın gücünün tanınmasıdır.

TYT 2019/2

3 Venedik'e tanınan ayrıcalık, Venediklilerin Hristiyanların tek temsilcisi olduğunu göstermez.

TYT 2020/2

4 Haçlı Seferleri 1096'da başladı; Malazgirt (1071) öncesini anlatan parçadan çıkmaz.

TYT 2021/2

5 Türklerin İslamlaşması kısa sürede tamamlanmadı; yüzyıllara yayıldı.

TYT 2022/2

6 Nesâ, Serahs ve Dandanakan Selçukluların kuruluş savaşlarıdır; cihat seferi ya da Batınilerle mücadele değil.

TYT 2023/2

7 Yassıçemen'de Selçukluların yendiği devlet Harzemşahlardır; Bizans ya da Akkoyunlular değil.

TYT 2024/2

8 Melikşah döneminde Fatımi halifeliği sürüyordu; İslam dünyası tek halifelikte birleşmedi.

TYT 2025/2

9 Melikler dış ilişkileri sultanın çizdiği çerçevede yürütürdü; bağımsız antlaşma yapamazlardı.

TYT 2026/2

8 Kendini dene: doğru mu, yanlış mı?

Önce D ya da Y'yi işaretle; cevaplar sayfanın sonunda.

1. Talas Savaşı (751) Türklerin İslamlaşmasını hızlandırdı.

D Y

2. Dandanakan Savaşı'nda Selçuklular Bizans'ı yendi.

D Y

3. "Sultan" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı Gazneli Mahmut'tur. ☐ D ☐ Y
4. Kutadgu Bilig Gazneliler döneminde yazıldı. ☐ D ☐ Y
5. Haçlı Seferleri Malazgirt Savaşı'ndan sonra başladı. ☐ D ☐ Y
6. Melikler dış politikayı kendi başlarına belirlerdi. ☐ D ☐ Y
7. İktâ sistemi asker beslemeyi hazineye yük olmadan sağladı. ☐ D ☐ Y
8. Köseadağ Savaşı'nda Türkiye Selçukluları Moğollara yenildi. ☐ D ☐ Y
9. Yassıçemen Savaşı'nda Türkiye Selçukluları Bizans'ı yendi. ☐ D ☐ Y
10. Miryokefalon Savaşı Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu kesinleştirdi. ☐ D ☐ Y
11. Divanü Lügati't-Türk'ü Yusuf Has Hacip yazdı. ☐ D ☐ Y

Cevaplar

1. D Karlukların Abbasileri desteklemesiyle yakınlaşma başladı.
2. Y Dandanakan'da (1040) Gazneliler yenildi.
3. D Halifeyle iyi ilişkisi gücünü tanıttı.
4. Y Karahanlılar döneminde, Yusuf Has Hacip yazdı.
5. D Malazgirt 1071, I. Haçlı Seferi 1096.
6. Y Dış ilişkiler sultanın çizdiği çerçevede yürütülürdü.
7. D Vergi geliri karşılığında asker yetiştirilirdi.
8. D 1243; Anadolu'da beylikler dönemi açıldı.
9. Y Yassıçemen'de (1230) Harzemşahlar yenildi.
10. D 1176'da Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umudu bitti.
11. Y Divanü Lügati't-Türk Kaşgarlı Mahmut'un eseri.

Kaynak: Test yapısı: ÖSYM 2026-YKS Kılavuzu, Tablo 1A. Sorular ve cevaplar: ÖSYM'nin yayımladığı 2018-2026 TYT soru kitapçıkları (Sosyal Bilimler testi).